

PSIXOLOGIYADA TA'LIMNING O'RNI
THE ROLE OF EDUCATION IN PSYCHOLOGY

Jumanova Shahnozaxon Ikromjonovna

Pedagogika va Psixologiya kafedrası mudiri

Egamberdiyeva Salimaxon Raxmonberdi qizi

Psixologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya:

Inson psixologiyasi va uning rivojlanishi ta'limning samaradorligini ta'minlashda bevosita rol o'ynaydi. Har bir o'quvchi o'ziga xos va noyob xususiyatlarga ega bo'lgani sababli, ta'limda psixologik yondashuvlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu maqolada psixologiyaning ta'limdagi o'rni, uning o'quvchilar rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishi va ta'lim jarayonining samaradorligini qanday oshirish mumkinligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Ta'lim, psixologiya, o'qitish, metod, rivojlanish, motivatsiya

Kirish

Psixologiyada ta'limning o'rni juda muhim, chunki ta'lim jarayoni inson psixologiyasi va rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Psixologiya va ta'lim o'rtasidagi o'zaro aloqalar o'qitishning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim metodlarini ishlab chiqish va o'quvchilarning rivojlanishiga yordam berishda katta ahamiyatga ega

1. Inson rivojlanishining o'qitishga ta'siri

Kognitiv rivojlanish: Piaget va Vygotskiy kabi psixologlar ta'lim jarayonida o'quvchining kognitiv rivojlanishini inobatga olish zarurligini ta'kidladilar. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolalar o'z rivojlanish jarayonida turli darajalar orqali o'tishadi, shu sababli ta'limda ularning rivojlanish bosqichiga mos metodlardan foydalanish muhim.

Vygotskiy va "Yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD): Vygotskiy ta'limda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqaning ahamiyatini ta'kidlagan. U "yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD) konsepsiyasini ishlab chiqqan, bu o'quvchining mustaqil ravishda amalga oshirolmaydigan, ammo o'qituvchi yoki boshqa o'rtoqlar yordamida amalga oshirishi mumkin bo'lgan vazifalar oralig'ini anglatadi.

2. Motivatsiya va ta'lim

Intrinsik va ekstrinsik motivatsiya: Psixologiya ta'limda o'quvchilarning motivatsiyasi muhim rol o'ynaydi. Intrinsik motivatsiya – bu o'quvchining o'qishdan o'ziga qoniqish olishiga asoslanadi, ekstrinsik motivatsiya esa tashqi mukofotlar va jazolarga tayyorlanadi. O'qituvchilar o'quvchilarda yuqori darajada intrinsik motivatsiyani shakllantirishga harakat qilishlari kerak.

Maslowning ehtiyojlar piramidasidan foydalanish: Maslowning ehtiyojlar piramidasida yuqori darajadagi ehtiyojlar (o'zini anglash, ijodkorlik, o'zini rivojlantirish) faqat pastki darajadagi ehtiyojlar (ovqat, xavfsizlik, ijtimoiy aloqalar) qondirilganidan so'ng paydo bo'lishi mumkin. Ta'lim jarayonida o'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojlarini to'liq tushunib, shunga mos metodlarni tanlashlari muhim.

3. Emotsional rivojlanish va ta'lim

Emotsional intellekt (EQ): O'quvchilarning emotsional rivojlanishi ta'lim jarayonida katta rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'quvchilarning o'z hissiyotlarini anglashlari va boshqarishlari uchun muhit

yaratishlari kerak. Emotsional intellektning yuqori darajasi o'quvchilarga o'zlarini tushunishga va ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi.

Stress va depressiya: Ta'lim jarayonida o'quvchilarda stress va depressiya holatlari paydo bo'lishi mumkin. Psixologiya bu jarayonlarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi, chunki o'quvchilarning psixologik holatini tushunish, ularni qo'llab-quvvatlash va stressni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish ta'lim muhitini yaxshilaydi.

4. O'qitish metodlari va psixologiya

Faol o'qitish metodlari: O'qitish jarayonida o'quvchilarni faollashtirish, ularning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish psixologiya nuqtai nazaridan muhimdir. O'qituvchilar o'quvchilarning kognitiv va emotsional jarayonlarini inobatga olgan holda interaktiv metodlar (munozara, guruh ishlari, loyiha asosida o'qish) ni qo'llashlari mumkin.

Differensial o'qitish: Har bir o'quvchi o'ziga xos rivojlanish xususiyatlariga ega. Psixologiya individual farqlarni tushunishga yordam beradi, bu esa o'qituvchiga o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan o'quv dasturlarini ishlab chiqishga imkon beradi.

5. Ijtimoiy ta'lim va psixologiya

Sotsial psixologiya: O'qitish jarayonida o'quvchilarning o'zaro aloqalari va guruh ichidagi munosabatlar muhim ahamiyatga ega. Psixologiya bu munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi, chunki ijtimoiy muhitda o'qish samarali bo'ladi. O'quvchilar bir-birlari bilan muloqot qilish, jamoaviy ishlarda ishtirok etish orqali o'z ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Kengaytirilgan o'qish: Psixologiya o'quvchilarning jamoaviy ishlar orqali o'zaro aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy va emotsional rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

6. Ta'limda individual farqlar

Disleksiya, ADHD va boshqa o'quv qiyinchiliklari: Psixologiya ta'limda o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olishda yordam beradi. Maxsus ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarni ta'limda qo'llab-quvvatlash psixologiya orqali amalga oshiriladi. Bu o'quvchilarga moslashtirilgan yondashuvlar, metodlar va texnikalar yordamida ularning muvaffaqiyatini oshirish mumkin.

Psixologiyaning ta'limda o'rni, uning asosiy tushunchalari va amaliy yondashuvlari orqali o'quvchilarning kognitiv, emotsional, va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ta'lim muhitini samarali qilish va o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan metodlarni ishlab chiqish imkonini beradi. O'qituvchilar psixologiyani yaxshi bilishlari, o'quvchilarning turli xususiyatlarini tushunishlari va ularni rivojlantirish uchun optimal sharoitlarni yaratishlari zarur.

Asosiy qism

Psixologiyada Ta'limning O'rni: O'quvchilar Rivojlanishi va Samarali O'qitish

Psixologiya ta'lim jarayonida eng muhim sohalardan biridir. Inson psixologiyasi va uning rivojlanishi ta'limning samaradorligini ta'minlashda bevosita rol o'ynaydi. Har bir o'quvchi o'ziga xos va noyob xususiyatlarga ega bo'lgani sababli, ta'limda psixologik yondashuvlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Inson Rivojlanishining O'qitishga Ta'siri

Psixologiyaning ta'limdagi o'rnini tushunishda, avvalo, o'quvchining rivojlanish bosqichlari va uning kognitiv imkoniyatlarini hisobga olish zarur.

Jean Piaget ning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolalar o'zlarining kognitiv (aql-idrok) imkoniyatlari orqali rivojlanadilar. Piaget bolalarning rivojlanishini turli bosqichlarga ajratgan va har

bir bosqichda o'quvchilarning fikrlash tarzida sezilarli o'zgarishlar bo'lishini ta'kidlagan. Shunday qilib, o'qituvchilar o'quvchilarni o'z rivojlanish bosqichlariga mos tarzda o'qitishlari lozim.

Lev Vygotskiy esa ta'limda ijtimoiy aloqaning ahamiyatini ta'kidlab, "Yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD) tushunchasini yaratdi. Bu tushuncha o'quvchining o'zini mustaqil ravishda amalga oshirolmaydigan, ammo o'qituvchi yoki o'rtoqlari yordamida o'zgartirishi mumkin bo'lgan vazifalar oralig'ini anglatadi. Bu nazariya, o'qituvchining yordam berishi o'quvchilarga qiyin vazifalarni bajarish imkoniyatini yaratadi.

2. Motivatsiya va Ta'lim

Psixologiyada motivatsiya o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishishga undaydigan kuchdir. Motivatsiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O'qituvchilar o'quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirishlari lozim.

Intrinsik motivatsiya – bu o'quvchining o'qishdan o'ziga qoniqish olishiga asoslanadi. Bunda o'quvchi o'zi uchun qiziqarli va muhim bo'lgan ma'lumotlarni o'rganadi. **Ekstrinsik motivatsiya** esa tashqi mukofotlar yoki jazolarga tayyorlanadi. O'qituvchilar o'quvchilarda intrinsik motivatsiyani rivojlantirishga harakat qilishlari zarur, chunki bu turdagi motivatsiya uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

Abraham Maslowning ehtiyojlar piramidasiga ko'ra, yuqori darajadagi ehtiyojlar faqat pastki darajadagi ehtiyojlar qondirilgandan keyin yuzaga keladi. Masalan, o'quvchining xavfsizligi, sog'lig'i va ijtimoiy ehtiyojlari qondirilsa, u o'zini o'zi anglash va ijodiy faoliyatlar bilan shug'ullanishga intiladi. O'qituvchilar o'quvchilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash orqali ular motivatsiyasini oshirishi mumkin.

3. Emotsional Rivojlanish va Ta'lim

Emotsional rivojlanish ta'limda muhim o'rin tutadi. O'quvchilarning emotsional intellekti (EQ) ularga o'z hissiyotlarini anglash va boshqarishda yordam beradi, bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. O'qituvchilar o'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalash, boshqalarga nisbatan empatiya ko'rsatish va stressni boshqarish ko'nikmalarini o'rgatishlari kerak.

Emotsional rivojlanishning boshqa bir jihati esa o'quvchilarning stress, xavotir va depressiya holatlariga nisbatan to'g'ri munosabatni o'rgatishdir. O'qituvchilar o'quvchilarning psixologik holatini tushunib, ular uchun xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishlari lozim.

O'qitish Metodlari va Psixologiya

O'qitish metodlari psixologiyaning ta'limda qo'llaniladigan asosiy vositalaridan biridir. Ta'lim metodlari o'quvchining kognitiv va emotsional rivojlanishini hisobga olib tanlanishi zarur. **Faol o'qitish metodlari** (masalan, guruh ishlari, loyiha asosida o'qish) o'quvchilarni faollashtiradi va ularning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Differensial o'qitish psixologiyaning ta'limda qo'llaniladigan yana bir muhim konseptidir. Har bir o'quvchi o'ziga xos ehtiyojlarga ega, shuning uchun o'qituvchilar o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos o'qitish metodlarini tanlashlari zarur. Psixologiya yordamida o'qituvchi har bir o'quvchining imkoniyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini tushunishi mumkin.

Ijtimoiy Ta'lim va Psixologiya

O'qitishda ijtimoiy munosabatlar ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar ularning o'zini ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Psixologiya ijtimoiy muhitning o'quvchi psixologiyasiga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam beradi.

O'qituvchilar o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda jamoaviy ishlarga alohida e'tibor qaratishlari lozim. Bu o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda ishlash qobiliyatini oshiradi va ijtimoiy munosabatlar orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Ta'limda Individual Farqlar

Psixologiya ta'limda o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olishga yordam beradi. Har bir o'quvchi turli darajadagi qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, masalan, disleksiya yoki ADHD (giperaktivlik va diqqatni jamlashda qiyinchiliklar). Psixologiya bu kabi o'quvchilarga moslashtirilgan yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi, bu esa o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishishlariga ko'maklashadi.

Xulosa

Psixologiyaning ta'limdagi o'rni beqiyosdir. Ta'lim jarayonida psixologik tushunchalarni qo'llash o'quvchilarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. O'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan metodlarni tanlash, ularga to'g'ri motivatsiya berish va psixologik holatini tushunish orqali ta'limni samarali qilishlari mumkin. Psixologiya va ta'lim o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, o'quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga yordam beradi, bu esa jamiyatning umumiy taraqqiyotiga hissa qo'shadi.

1. **Piaget, J.** (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.
 - o Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi va bolalarning rivojlanish bosqichlari haqidagi asari.
2. **Vygotsky, L. S.** (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
 - o Vygotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi" (ZPD) va ta'lim jarayonidagi ijtimoiy aloqalar haqida asosiy ish.
3. **Maslow, A. H.** (1943). *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
 - o Maslowning ehtiyojlar piramidasini tushuntirgan maqolasi, motivatsiya va o'qishning ijtimoiy-psixologik aspektlari.
4. **Goleman, D.** (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books.
 - o Emotsional intellekt (EQ) va uning ta'limdagi o'rni haqida asosiy ish.
5. **Deci, E. L., & Ryan, R. M.** (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Springer Science & Business Media.
 - o Intrinsik va ekstrinsik motivatsiyaning psixologik ta'siri, ta'limda motivatsiyaning ahamiyati.
6. **Gardner, H.** (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.
 - o Ko'p qirralik intellekt nazariyasi va uning ta'limda qo'llanilishi.
7. **Bloom, B. S.** (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. David McKay Company, Inc.
 - o Ta'limda kognitiv rivojlanishni va o'quvchilarning o'rganish jarayonini tahlil qilish uchun ishlatiladigan metodologik asar.
8. **Bandura, A.** (1977). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall.
 - o Ijtimoiy o'qish va ta'limdagi rolini tushuntirgan asar, o'quvchilarning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini tahlil qiladi.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-2

9. **Bruner, J. S.** (1960). *The Process of Education*. Harvard University Press.
 - o O'qitish va o'rganish jarayonlari, kognitiv rivojlanish va pedagogik psixologiya haqida muhim ish.
10. **Miller, P. M.** (2010). *Theories of Development: Concepts and Applications*. Pearson.
 1. Inson rivojlanishining psixologik nazariyalari va ta'limda qo'llanilishi haqida umumiy ma'lumot. Ikromjonovna, J. S. (2023). THE ROLE OF FOLK TALES AND EPIC MOTIVES IN THE POETRY OF USMAN AZIM. Open Access Repository, 9(4), 545-548.
 2. Ikromjonovna, J. S. (2023). PEYZAJNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MOTIVNI ANGLATISHDAGI O'RNI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1, 97-99.
 3. Jumanova, S. B. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHISINING ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARI ORQALI MILLIY QADRIYATLARIMIZNI O'RGANISHNING SAMARALI OMILLARI. Results of National Scientific Research International Journal, 1(9), 311-321.
 4. Jumanova, S. (2022). Landscape in Usmon Azim" Bakhshiyona". EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(4), 169-172.
 5. Jumanova, S. (2023). AUTUMN MOTIF IN THE POETRY OF USMAN AZIM. Scientific Journal of the Fergana State University, 28(2), 29.

